

Raqamli Iqtisodiyotda Axborot-Kommunikasiya Texnologiyalarning Roli Va Vazifalari

Ernazarov Alisher Ergashevich

Samarqand iqtisodiyot va servis institute o'qituvchisi

Baratov Firdavs

Samarqand Iqtisodiyot servis institute talabasi

Odamlarni ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy muammolarni hal etishga safarbar qilmoq uchun tegishli axborotlarni o'z vaqtida to'plab, qayta ishlab, muayyan bir tartibga solish va zudlik bilan kishilarga etkazish kerak bo'ladi. Buning uchun jamiyatni axborotlashtirish dasturini amalga oshirish va ilg'or axborot texnologiyalarni joriy etish zarur.

Raqamli iqtisodiyot — raqamli texnologiyalarga asoslangan elektron biznes va elektron tijorat bilan chambarchas bog'liq iqtisodiy faoliyat hamda shu faoliyat natijasida ishlab chiqariladigan va sotiladigan raqamli tovarlar, xizmatlar yig'indisidir. Ba'zida u internet iqtisodiyoti, yangi iqtisodiyot yoki veb-iqtisodiyot degan terminlar bilan ham ifodalanadi.

Raqamli iqtisodiyot belgilari:

- yuqori darajada avtomatlashtirilganlik;
- elektron hujjat almashinuvi;
- buxgalterlik va boshqaruv tizimlarining elektron integratsiyalashuvi;
- ma'lumotlar elektron bazalari;
- CRM (mijozlar bilan o'zaro munosabat tizimi) mavjudligi;
- korporativ tarmoqlar.

Raqamli iqtisodiyot qulayliklari:

- To'lovlar uchun xarajatlar kamayadi (masalan, bankka borish uchun yo'lkira va boshqa resurslar tejraladi).
- Tovarlar va xizmatlar haqida ko'proq va tezroq ma'lumot olinadi.
- Raqamli dunyodagi tovar va xizmatlarning jahon bozoriga chiqish imkoniyatlari katta.
- Fidbek (iste'molchi fikri)ni tez olish hisobiga tovar va xizmatlar jadal takomillashtiriladi.
- Tezroq, sifatliroq, qulayroq.

Raqamli iqtisodiyot insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshiradi, bu uning asosiy foydasidir. Raqamli iqtisodiyot korrupsiya va „qora iqtisodiyot“ning asosiy kushandasidir. Chunki, raqamlar hamma narsani muhrlaydi, xotirada saqlaydi, kerak paytda ma'lumotlarni tez taqdim etadi. Bunday sharoitda biron ma'lumotni yashirish, yashirin bitimlar tuzish, u yoki bu faoliyat haqida to'liq axborot bermaslikning iloji yo'q, kompyuter hammasini namoyon qilib qo'yadi. Ma'lumotlar ko'pligi va tizimliliigi yolg'on va qing'ir ishlarga yo'l bermaydi, chunki tizimni aldash imkonsiz.

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot qay darajada rivojlangan? Ta'kidlash joizki, bugungi kunda foydalanuvchilar oziq-ovqat mahsulotlariga buyurtma berish uchun Telegram botlaridan faol foydalanmoqdalar. Shuningdek, turli internet do'konlar, elektron to'lov tizimlari ham faol rivojlanib bormoqda. Demak, fuqarolarimiz elektron bitimlarni amalga oshirishga ishonyaptilar. Faqat hozirgi kungacha foydalanuvchilar katta xarajatlar talab qilmaydigan kichik bitimlarni amalga oshirmoqdalar, o'rtacha xarid hajmini oshirishga esa unchalik tayyor emaslar. Endigi masala o'rtacha va yirik iqtisodiy bitimlar va moliyaviy operatsiyalarni raqamli texnologiyalar orqali amalga oshirishni rivojlantirishdan iborat.

Odamlarni ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy muammolarni hal etishga safarbar qilmoq uchun tegishli axborotlarni o'z vaqtida to'plab, qayta ishlab, muayyan bir tartibga solish va zudlik bilan kishilarga etkazish kerak bo'ladi. Buning uchun jamiyatni axborotlashtirish dasturini amalga oshirish va ilg'or axborot texnologiyalarni joriy etish zarur.

Axborot texnologiyalari boshqarish jarayonlarini aks ettiruvchi axborotlar bilan ishlash jaayonlarini bajaradi.

Axborot texnologiyalarini o'rganish uch qismdan iborat:

1. Axborot texnologiyalarini tashkil qilishning nazariy asoslari o'rganiladi, bunda asosiy e'tibor axborot tizimini yaratish tamoyillari, rivojlantirish bosqichlari, iqtisodiy axborotning xususiyatlari, tuzilishi va qayta ishlash jarayonlariga qaratilgan.
2. Axborot texnologiyalari vositalari: hisoblash texnikasining tuzilishi, foydalanish usullari, matematik va dasturiy ta'minoti va uning faoliyatini belgilovchi lingvistik ergonomik va umumiy ta'minotlarni o'rganadi.
3. Boshqarish sub'ekti faoliyatiga taalluqli bo'lgan iqtisodiy masalalarni echish yo'llari o'rganiladi.

Raqamli iqtisodiyotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) o'rni va mas'uliyati zamonaviy biznes va jamiyatning muhim va keng tarqalgan jihatlaridir. AKT tarmoqlar bo'ylab ulanish va samaradorlikni ta'minlash, korxonalarni yanada raqobatbardosh va innovatsion qilishda muhim rol o'ynaydi.

Raqamli iqtisodiyotda AKTning birinchi o'rni axborotni uzatish va qayta ishlash uchun infratuzilma va texnologik bazani yaratishdir. Zamonaviy tarmoqlar va ma'lumotlarni uzatish tizimlari sizga bir zumda va samarali ma'lumot almashish imkonini beradi. Bu kompaniya va tashkilotlarga tashqi muhitdagi o'zgarishlarga tezkor javob berish, qarorlarni tezroq qabul qilish hamda aloqa va axborotni qayta ishlashga sarflanadigan vaqtni qisqartirish imkonini beradi.

AKTning ikkinchi roli biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va optimallashtirishdir. Axborot va ma'lumotlarni boshqarish muvaffaqiyatli kompaniyaning tobora muhim jihatiga aylanmoqda. AKT muntazam operatsiyalarni avtomatlashtirish, jarayonlarni soddalashtirish, samaradorlikni oshirish va xavflarni minimallashtirish imkonini beradi. Masalan, AKT savdo statistikasini avtomatik ravishda yig'ish, inventarizatsiyani boshqarish, logistikani yaxshilash va h.k. uchun ishlatilishi mumkin.

AKT ning uchinchi roli innovatsion rivojlanishga yordam berishdir. Zamonaviy AKT tufayli kompaniyalar o'z faoliyatida yanada moslashuvchan bo'lib, tezda innovatsiyalar kiritish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar. AKT turli sohalarida – tibbiyotda, moliyada, ishlab chiqarishda va hokazolarda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, tibbiyot sohasida elektron sog'liqni saqlash va teletibbiyot tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish kabi tub innovatsiyalar AKTning o'sishi tufayli mumkin bo'ldi. .

Raqamli iqtisodiyotda AKTning vazifalari axborot va ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash, axborot tizimlarini ishlab chiqish va qo'llab-quvvatlash, dasturiy ta'minotni ishlab chiqish, kompyuter tarmoqlarini saqlash, AKT sohasida tadqiqot va ishlanmalarni amalga oshirishni o'z ichiga oladi.

AKT mutaxassislari texnologiyadan foydalanish bilan bog'liq muammolarni hal qilishda biznes, hukumat va jamoat sohasida muhim rol o'ynaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) raqamli iqtisodiyotda hal qiluvchi rol o'ynaydi va bir qator muhim vazifalarni bajaradi. Mana ulardan ba'zilari:

1. Ulanishni yoqish: AKT turli tomonlar, jumladan, odamlar, tashkilotlar, qurilmalar va tizimlar o'rtasida aloqa va axborot almashish uchun vositalar va platformalarni taqdim etadi. Ular odamlarga oson va tez muloqot qilish, ma'lumotlarni almashish va bir-birlari bilan o'zaro muloqot qilish imkonini beradi.
2. Axborot yaratish va boshqarish: AKT turli formatdagi axborotni yaratish, qayta ishlash, saqlash va boshqarish vositalarini taqdim etadi. Ular tashkilotlarga katta hajmdagi ma'lumotlarni samarali boshqarish imkonini beradi va kerakli ma'lumotlarga kirishni osonlashtiradi.
3. Biznes jarayonlarini avtomatlashtirish: AKT turli biznes jarayonlarini avtomatlashtiradi va optimallashtiradi, bu esa tashkilotlarga vaqt va resurs xarajatlarini kamaytirish, ish unumdorligi va sifatini oshirish imkonini beradi.
4. Xizmatlardan foydalanish imkoniyatini yaxshilash: AKT ta'lim, sog'liqni saqlash, davlat xizmatlari va tijorat xizmatlari kabi turli xizmatlarning mavjudligi va taqdim etilishini yaxshilaydi. Ular odamlarga joy yoki vaqtdan qat'iy nazar o'zlariga kerakli xizmatlarni olish imkonini beradi va xizmatlarni olishni osonlashtiradi.
5. Innovatsiyalar va rivojlanishni rag'batlantirish: AKT innovatsiyalarni rag'batlantirish va yangi biznes modellarini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi. Ular tadbirkorlar va startaplarga yangi mahsulot va xizmatlarni yaratish va kengaytirish, bozorlarni kengaytirish hamda geografik va tashkiliy cheklovlarni yengish imkonini beradi.
6. Xavfsizlik va axborotni himoya qilish: AKT axborot xavfsizligi tizimlari va shifrlash, tarmoq xavfsizligi, autentifikatsiya va kirishni boshqarish kabi usullarni o'z ichiga oladi. Ular ma'lumotlarga ruxsatsiz kirishning oldini olishga va uning maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligini ta'minlashga yordam beradi.
7. Ma'lumotlarni tahlil qilish va prognozlash: AKT tendentsiyalarni, naqshlarni aniqlash va kelajakdagi voqealarni bashorat qilish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va talqin qilish imkonini beradi. Ular tahliliy ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Bular raqamli iqtisodiyotda AKT ning roli va mas'uliyatining ba'zilari xolos. Ularning yordami bilan AKT imkoniyatlari doimiy ravishda kengayib bormoqda va ular biznes va ijtimoiy hayotning yanada ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

Shunday qilib, raqamli iqtisodiyotda AKT ning o'rni va mas'uliyati kompaniyalar va butun jamiyatning samarali faoliyati uchun kalit hisoblanadi. Ular raqobatbardoshlikni, innovatsiya va xizmat ko'rsatish darajasini oshirish, shuningdek, axborotni qayta ishlashda xavfsizlik va samaradorlikni ta'minlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA INTERNET MANBAALAR

1. Ergashevich, E. A. (2023). Internet Tarmog'i Xizmat Turlarining Zamonaviy Tahlili. *Journal of Innovation in Education and Social Research*, 1(3), 174-176.
2. INTERNET TARMOG'I AXBOROT XURUJLARI. EA Ergashevich - ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ, 2023
3. Zamonaviy Logistika da Axborot-Kommunikatsiya Texnologiyalarining O'Rni. EA Ergashevich, AS Dilmurodovna. *Journal of Innovation in Education and Social Research* 1 (3), 189-191

4. Ergashevich, E. A., & Bahronovna, C. G. (2023). INNOVATIVE TRAINING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS MANAGEMENT FUNCTIONS. *International Journal of Engineering Mathematics (Online)*, 5(2).
5. <https://ebook.tsue.uz/public/ebooks/iqtisodiyotda-axborot-kommunikatsiya-texnologiyalar-va-tizimlar>
6. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/13278_2_115636E5C8C04CDFA888D6322BBD2E1F52734951.pdf
7. <https://arm.sies.uz/wp-content/uploads/2020/11/43-y-Iqtisodda-axborot-texnologiyalari.-Oquv-qollanma.-O.T.KenjayeV-A.O.Roziyev.-T-2005.pdf>
8. https://uz.wikipedia.org/wiki/Raqamli_Iqtisodiyotfile:///C:/Users/SALOM/Downloads/rol-informatsionno-kommunikatsionnyh-tehnologiy-v-razvitii-respubliki-uzbekistan.pdf